

החפירות בבית העלמין הקדום בתל קסילה ב-1957

במאי ערכנו חפירות — מטעם המדור הארכיאולוגי שליד המחלקה לחנוך ולת-רות של עיריית תל-אביב — יפו — בבית-העלמין הקדום בתל-קסילה וגילינו כאן שתי מערכות-קברים. בעבודה זו נעזרנו במר מרדכי מגידון, המדריך בתל-קסילה. הקברים נתגלו ממערב לתל, מתחת לכביש הישן המוליך לשיח'מואניס, והם שייכים לשתי מערכות נפרדות. באחת יש חצר מרובעת, שבכל אחד משלושת קירור-תיה הצוב כוך גדול (2 × 0.85 × 0.95 מ'), ופתחי הכוכים סתומים באבנים; ואילו השנייה היא בעלת פיר מלבני גדול ועמוק, ובאחד מכתליו הצרים הצוב כוך, שאף פתחו סתום באבנים. על רצפת הכוכים האלה נמצאו קברי בני-אדם ולמרגלותיהם — כלי תמרוקים (לוח י"ט).

הממצאים מעידים, שהקברים הם מתחילת המאה הראשונה לפני הספירה. כאן נתגלתה — בין השאר — פפית זכוכית כחלחלה דמוית-אמפורה. בחפירות אלו נמצאו קברים של כמה בעלי-חיים (בקר וצאן) מעל לאחד הכוכים, שיש לייחסם לסוף המאה הרביעית לספירה. לפני ארבע שנים נעשה על ידי כותב השורות האלה, גלוי דומה של קברים של בעלי-חיים בבית-עלמין של בני-אדם בחפירות שערך בתל-ברוך, בגבולה הצפוני של תל-אביב; וכבר אותה שעה העלה את הסברה, שלפנינו עדות למנהג יהודי עתיק של קבורת פטר רחם בהמה טהורה ליד קברים של בני-אדם. בכורות בהמה היו קודש לה', ולא הפיקו מהם תועלת; ובמותם נקברו בבית-הקברות של בני-אדם. ("ידיעות", שנה י"ח, עמ' 163). כפי שהתברר מתוך תעודות שבכתב ומעדויות שבעל-פה, נשתמר מנהג זה, שהיה רווח בעבר בקרב יהודי אירופה וצפון-אפריקה עד ימינו.

המסקנות העיקריות הנובעות מתוך גילוי זה, הן: א) אין לפקפק בקיומו של מנהג יהודים — לכל המוקדם מסוף המאה הרביעית ואילך, לקבור פטר רחם בהמה טהורה בקברי בני-אדם, ושני הגילויים בחפירות בתל-ברוך ובתל-קסילה הם הוכחה חותכת לכך; ב) למכלול העדויות, שעל-פיהן מבחינים אנו בין קברי ישראל לקברי נכרים, כגון: שמות עבריים, החרותים על הקבר או על לוח שיש; עיטורים יהודים המכילים את המנורה בעלת שבעת הקנים; ארון-הקודש וכלי הקודש, או הקבורה בגלוסקמאות, שהיא אפיינית ליהודים בימי הבית השני — יש להוסיף מעתה גם את הקבורת של פטר רחם בהמה, בסמוך לקברו של בן-אדם או בתוכו; ג) יש לבחון לאור תגליות אלו את הקברים של עצמות בעלי-חיים בכדים ובסירים, שנתגלו על-ידי האב דה-יוו בח'רבת קומראן.

י. קפלן

החפירות בכפר גלעדי ב-1957

בספטמבר ערכנו חפירות ובדיקות — מטעם החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה — בשטח הקיבוץ כפר גלעדי בצפון הארץ.

מדרום לכפר נחשפו שרידים של מאוסוליאום מהמאה הראשונה לפני הספירה, ומידותיו הן 9×9 מ'. הגדבך התחתון של המבנה נשתמר כולו, ועביו הוא 2.0 מ'. הוא עשוי שתי אבני גזית גדולות, וביניהן — מילוי של אבנים קטנות. בצד מזרח נחשף מפתן הכניסה, וסמוך לו נתגלו אבני כרכוב גדולות, השייכות לחלק העליון של המבנה. במרכז המאוסוליאום נמצא סארקופאג, עם כתובת עברית על דפנו, שעוסקים עכשיו בפענוחה. סביב המבנה מבצבים מתוך הקרקע שרידי מבנים שונים, ובקרבת מקום מצויים תלולית ומעיין. על פני התלולית פזורים שברי חרס מתקופת הברזל התיכונה ב' ומהמאה הראשונה לפני הספירה. כמרכז נתגלו על-פני השטח מטבעות העיר צור, ובכללן שקל. על גבעה רמה מצפון למקום נמצאת ח'רבה גדולה מן המאה הראשונה לפני הספירה, הנקראת "ח'רבת גיחה". יש אפוא יסוד להנחה, שבתלולית טמונים שרידי העיר הישראלית "ינוח", הידועה מן המקרא, המשתרעת בין אבל בית-מעכה וקדש (מלכים ב' : ט"ו, כ"ט), וראה גם Abel II, p. 14. בגבעה שמצפון לכפר, בקרבת מעיין רואחינה, נערכו שתי חפירות מצומצמות, שתכליתן היתה לקבוע את זמנם של השרידים הטמונים בה. לפי כמה סימנים קודמים הם לתקופת הברונזה הקדומה.

בנקודה הראשונה מצפון למעיין, וסמוך לכביש המוליך למתולה, נחשפה תחילה שכבה מתקופת הברונזה הקדומה, ובה חלקי קירות ואסמים. מתחת לשכבה זו נתגלתה שכבה שנייה, שהכילה שברי חרס, שיש לייחסם לתרבות "עמק יזרעאל". מתחת לשכבה זו, על-פני הסלע, נתגלו חרסים מועטים מן התקופות הנאוליתית והכאלקוליתית.

בנקודה השנייה הצופה אל עבר התל הנישא של "אבל-בית-מעכה", נחשפו שתי שכבות: בעליונה נתגלו שרידי בניין מן התקופה הכאלקוליתית, ואילו מתחתיה — שרידי יישוב מן השלב "הירמוכי" של התקופה הניאוליתית. בשכבה זו נמצא פסל עשוי טין צרוף, המתאר את אלילת הפירון, שזרועותיה תומכות בחזה הערום ובכרסה, ושוקיה ואחוריה מובלטים מאוד. הפסל שנמצא ללא ראש ורגליים, מצטיין ביפיו ובצורת ביצועו, והוא נמנה עם סוג פסלי הטיין הירמוכיים, שנתגלו על-ידי מחברה של רשימה זו בתל-אביב בשנת 1950. כן נמצאו שברים של כלי חרס וכלי צור ניאוליתיים, ובכללם כאלה, הידועים לנו מתוך החפירות בסוריה בלבד.

י. קפלן

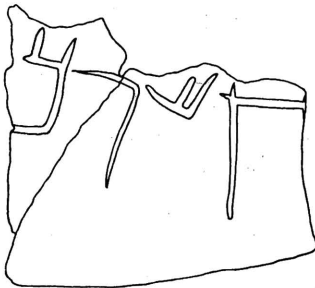
החפירות בתל אברזיתון ב-1957

לפי יזמת "בית צבי", בית-התרבות לנוער ברמת-גן, נערכו בנובמבר — מטעם החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה — חפירות בתל אברזיתון שבאגן הירקון.

שנמשכו חודש ימים, סייעו בעבודה זו הגב' ת. קפלן והסטודנטים ג. פרסטר, ז. משל והצלם ב. רוטנברג.

בשכבה הראשונה נתגלו שני שלבים של התיישבות Ia ו-Ib מהתקופה הפרסית, שקי אפר מהתקופה הערבית הקדומה, וכמה קברים ערביים של ימינו. בשלב הפרסי העליון Ia נחשפו ממצאים חשובים, המעידים שבפרקוזון זה — המקביל לימיהם של עזרא ונחמיה — היה כאן יישוב יהודי. במקום נמצאו — בין השאר — אוסטרקון, שעליו חרות בכתב ארמי השם "חשוב"; חותם נאה, ובו קישוטים אפייניים לתקופה; וכן כלי־חרס פרסיים וכלי ייבוא מאסיה.

עובי השכבה הפרסית, על שני שלביה, מגיע לשני מטרים בממוצע, ומתחתיה נחשף שלב ראשון של תקופת הברזל — II_a, שלפי כל הסימנים הוא מתקופת הברזל התיכונה א'. כשהגענו לשלב זה — נסתיימה החפירה. בקצהו המזרחי של התל נערכה חפירה נוספת לשם איתור חומת היישוב. בחלקו העליון נתגלתה חומת לבנים, שהיא מתאימה לשלב הפרסי Ia ואילו מתחתיה נחשפה חומת לבנים שנייה, שנשתמרה יפה, והיא שייכת, כנראה, לשלב II_a של תקופת הברזל. מסתבר אפוא, שבראשית ההיאחזות במקום בתקופה הפרסית השתרע היישוב כאן על־פני שטח מצומצם, שהיווה רק חלק של התל.

5cms.

חשיבות יתירה נודעת לשם שעל גבי האוסטרקון. שבר חרס זה הוא חלק מכד גדול, ששימש להחזקת שמן או יין; והשם החרות עליו הוא של בית אב, שלו היה שייך כד זה. השם "חשוב" נזכר במקרא חמש פעמים, ובכל פעם בזיקה לפרק־הזמן של גלות בבל ושיבת ציון. מבין החוזרים מן הגולה יש לציין את משפחת שמעיה בן חשוב מן הלויים, ששמה קשור בהקמת חומות

ירושלים ובהתיישבות בעיר זו. (דה"י ט' י"ד; נחמיה י"א, ט"ו וכנראה גם י' כ"ג). כידוע, זיהה האב אבֶּל את תל אבו־זיתון כמקומה של גת־רמון, עיר הלויים שבנחלת דן. מחמת שטחו המצומצם של התל, שאינו עולה על שני דונם, הציע לאחרונה פרופ' מזר את הזיהוי של תל ג'רישה עם גת־רמון עיר הלויים, וכן עם גת, הנזכרת ברשימותיו של תחותימס השלישי. אולם עלינו לציין, ששרידי ההתיישבות מתקופת הברזל הקדומה בתל ג'רישה מצומצמים גם הם בהיקפם, ואינם עולים על שטח השרידים שבתל־אבו־זיתון. לאחר גילוי השרידים של משפחת לויים בתל אבו־זיתון — אמנם בתקופה מאוחרת — נשאלת השאלה: כלום יש לחזור לזיהויו של האב אבֶּל?